

שלום מול שטחים:

היש דרך להשוותם?

דוד נבון

והסתברות ההפסד. כאשר כולם ידועים, ניתן לחשב את הערך הממוצע הצפוי בכל מהלך, ולבחור במהלך שבו ערך זה הוא הגדול ביותר. כך ראוי, למשל, לבחור בין מסלולי השקעה חלופיים. מודל החלטה זה סביר פחות כאשר ההפסד באחד המהלכים גדול עד כדי כך שאי-אפשר להתאושש ממנו (התרוששות מוחלטת, מוות). במקרה זה קשה להאמין שאדם רציונלי יש לו מה להפסיד יבחר במועד במהלך המסוכן, אף אם הרווח האפשרי עצום. כאשר האפשרות לאותו הפסד קיצוני קיימת בכל המהלכים, אנשים בוחרים ביניהם בדרך כלל על-פי הסתברות ההפסד. לדוגמה, אם נחייב אדם שפוי במיטב שנותיו לשחק ברולטה רוסית, אך נאפשר לו בחירה בין תוף של 8 כדורים ותוף של 24 כדורים, ברור למדי במה יבחר. ספק אם החלטתו תשתנה גם אם נציע לו מיליון ש"ח תמורת שינויה. ההחלטה מסתבכת יותר, כאשר הסבירויות אינן נתונות ותלויות בגורמים רבים, שמידת אי-הוודאות לגביהם שונה. במקרה זה, נראה שעל המחליט להגיע להערכה הזהירה ביותר לאור הנתונים הבדוקים, יחסית. לכך אין מרשם נורמטיבי, ולכן יש צורך להבחין היטב בין מה שנתון לבין מה שמשוער. דומה שזה המצב בזירת הסכסוך בינינו לבין הערבים.

הדילמה

נית, לשם פשטות, שהעתיד המדיני הוא מחרוזת סדורה בזמן של מצבים. המחרוזות מורכבת מארבעה חרוזים אפשריים: (א) שלום; (ב) אי-לחמה במובן המעשי; (ג) מלחמה ללא תבוסה, (ד) מלחמה שסופה תבוסה. באופן עקרוני, כל מצב יכול להתחלף בכל מצב אחר, פרט למצב (ד), מאחר שבו, מן הסתם, תבוא המדינה לקצה. לכל מצב יש תועלת, חיובית או שלילית, המורכבת ממרכיבים רבים. מובן שקשה למדוד את התועלת במצבים אלה. אף-על-פי-כן, נראה שניתן להגיע להסכמה בדבר סדרי גודל. דומה שאין פלוגתא כי ההבדל בין (ג) ל-(ד) גדול לאין שיעור מן ההבדל בין (א) ל-(ג),

ל אנשים רבים נראה כי העסקה המשלמת בנסיגה מסיבית תמורת הסדר שלום היא החלופה הסבירה היחידה במצבנו. הנימוק הרווח הוא שהעסקה מעניקה לנו "סיכוי תמורת סיכון". בכך יש אמת, כמובן, אלא שזו אמת טריוויאלית. בתנאי אירודאות, יש בכל מהלך סיכוי וסיכון. לא כל סיכוי מצדיק את הסיכון, ועל כן נהוג להשוות את הסיכויים והסיכונים במהלכים חלופיים. ובכן, את העסקה יש להשוות לחלופתה. מהי החלופה? הימין טוען שניתן להשיג שלום ללא ויתור משמעותי על שטח. השמאל טוען שגם פשרה טריטוריאלית אינה מעשית. כדי להימנע מכניסה לעובי הקורה, נניח כאן שהחלופה היא הסטטוס קוו.

אך כיצד להשוות בין החלופות? מאז ומתמיד השתמשו מדינאים באינטואיציה שלהם. גם כיום, כאשר קיימים מודלים נורמטיביים של החלטה המוצעים במסגרת תורות שונות, כתורת קבלת החלטות או תורת המשחקים, קשה ליישם. הסיבה פשוטה: במדיניות לטווח ארוך כמעט אי-אפשר לאמוד סבירויות, ואף את ערכי התועלת של התוצאות והעלות של המהלכים ניתן להעריך רק בצורה גסה ביותר. אם כן, ספק אם יש תשובה נורמטיבית לרוב בעיות ההחלטה המדיניות. אף-על-פי-כן, בדילמות גורליות ושנויות במחלוקת, ניסיון להביט דרך משקפי הניתוח הפורמלי עשוי לחדד את הדיון ולפור במקצת את הערפל הנוצר עקב שימוש מופרז בקלישאות. אפשר שגם לדיון בשאלת ההסדר המדיני עם הערבים יש מה להרוויח מניסיון כזה.

נקודת המוצא

ב השוואת מהלכים אפשריים שלכל אחד מהם שתי תוצאות אפשריות, טובה ורעה, נהוג לבחון ארבעה נתונים: הרווח, ההפסד, הסתברות הרווח

פרופסור דוד נבון מרצה באוניברסיטת חיפה וחבר האקדמיה הלאומית למדעים, זהו פרסומו הראשון בתיב.

¹ אני מניח את קיומם של סיכונים ביטחוניים בנסיעה מסיבית, אף אם אלה יקוּוו בחלקם על-ידי פירוּו ותחנות התערה. אם יתקיים בעתיד הסדר ריאלי המספק קיוּו מלא, ניתן לראות את הניתוח דלהלן כשיש לבחירה בין קיוּו מלא לקיוּו חלקי.

² כדי שנובס צריכים להתקיים שני מאורעות: פריצת מלחמה והתפתחותה ליד תבוסה. ההסתברות של צירוף שני מאורעות בלתי-תלויים ניתנת על-ידי מכפלת הסתברויותיהם. האמנם שני המאורעות הם בלתי-תלויים? על כך להלן.

³ יש לשים לב שהסתברות התאונה תלויה במשך החשיפה לגורמי האסון. למשל, אם שיפור הכבישים מפחית ב-50 אחוזים את הסיכוי לתאונה בנסיעה של אלף ק"מ, ההפחתה הולכת ונשחקת ככל שאנו מרבים בנסיעה. נוסחת ההסתברות q לתאונה אחת לפחות כאשר נוסעים n אלפי ק"מ (כאשר g היא הסתברות התאונה ל-1000 ק"מ) היא: $q = 1 - (1-g)^n$. לדוגמה: נניח כי $g=2$ וכי $n=30$. במקרה זה $q=0.999$. חלוקת g ב-2 (דהיינו, $q=0.9995$) נותנת $q=0.9995$ (כלומר תוצא של 4 אחוזים בלבד). הדוגמה המספרית ממחישה אמת פשוטה: במשך חשיפה ארוך מספיק, גם מאורע בלתי-סיבירי צפוי להתרחש בסופו של דבר, ולכן התפעול של סבירותו הולך ונשחק.

⁴ Navon, D. (1992), How to affect effectively undesirable effects? *Behavioral Science* 37, pp. 181-189.

⁵ ההבדל הוא שפעולה למניעת מלחמות ממוקדת בעיקר בכוונת תיו של יריב אנושי. ניתוח של החלטות במערכות שבחן מור"בים שני יריבים או יותר נעשה במסגרת הנקראת תורת המשחקים. הבעיות ביישום ניתוח כזה לעניין הנדון מפורטות להלן.

קל וחומר מן ההבדל בין א) ל-ב). יתרה מזו, משמעותה של תבוסה עבור מדינת ישראל היא כמשמעותו של מוות עבור אדם יחיד, דהיינו הפסד שאין ממנו תקומה.

הטווח שבו אנו נעים עד עתה הוא בין ב) ל-א). העסקה **מכוונת להגדיל את סבירותו של א)**. אך מה המחיר? תכליתו העיקרית של השלום היא לכל הדעות הגברת ביטחונו הלאומי. הדרך שבה השלום אמור להשיג תכלית זו היא על-ידי הפחתת הסבירות של פריצת מלחמה. הקוץ באלה הוא, שהתמורה שאנו נדרשים לשלם תמורת השלום היא נסיגה, במידה המעלה באופן משמעותי את מחיר המלחמה אם תפרוץ בכל זאת.¹ ראשית, עולה מחיר הניצחון. שנית, עולה סבירות התבוסה. מאחר שהמחיר הופך בלתי-נסבל מבחינתנו, במקרה של תבוסה, חשוב לשקול את הסדרי השלום, בעיקר על-פי הסיכון שתפרוץ מלחמה שתוצאתה תבוסה.

סיכון זה תלוי במכפלת הסתברות פריצת המלחמה בהסתברות התבוסה בה,² ולכן כדאיות ההסדר תלויה בעיקר בשאלה מהו האפקט החזק יותר שלו: ההפחתה בהסתברות פריצת המלחמה או העלייה בהסתברות שתוצאתה של מלחמה כזאת תהיה תבוסה. הבעיה היא כמובן, שההסתברויות אינן ידועות וקשה אף להעריכן. אלא שגם להעדר אומדני הסתברות יש השלכה. נראה מה ניתן לומר על הכדאיות על-פי הנתונים הקיימים.

תאונה ופגיעה

תבוסה היא סוג של אסון. כל אסון הוא צירוף של שני מאורעות, תאונה ופגיעה. תאונה היא חריגה מסוכנת מהמהלך התקין, ופגיעה היא החמורה מבין תוצאותיה האפשריות של תאונה. לדוגמה, התנגשות מכוניות היא תאונה. נניח שנגדיר פגיעה בהתנגשות מכוניות כמוות או נכרות. מניעת אסון יכולה אפוא להיעשות על-ידי הפחתת סבירות התאונה ביחידת זמן³ (לדוגמה, התקנת רמזורים, שיפור פני הכביש, חקיקת חוק לשמירת מרחק, איסור נהיגה תחת השפעת אלכוהול), או על-ידי הפחתת סבירות הפגיעה בה (לדוגמה, חיזוק תא הרכב, התקנת כריות אוויר מתנפחות, חובת חגירת חגורת בטיחות, ישיבה במושב האחורי).

קיימת אינטואיציה רווחת, שעל-פיה מניעה יעילה יותר ככל שהיא נוגעת יותר בשורש הרע. מכאן כנראה מקור האמונה שעדיף למנוע תאונה מאשר להפחית סיכויי פגיעה. במקום אחר⁴ העליתי ספק לגבי אינטואיציה זו בעזרת שיקולים מתימטיים. נראה שבמקרים רבים עדיף להיערך לקראת הרע מאשר לנסות להעבירו מן העולם. אין טעם, למשל, להשקיע מאמץ רב במניעת מחלות, אם קיים להן ריפוי יעיל המונע סבל או סיבוכים, בעוד שטיפול מונע אינו קיים או אינו יעיל. זיהומים המגיבים היטב לאנטיביוטיקה הם דוגמה קלאסית.

לאמיתו של דבר, יעילות המניעה תלויה במידה שבה ההשפעה של פעולת המניעה על התוצאה הינה ישירה ובלתי-תלויה בגורמים אחרים. מבחינה זו אין כל אחידות בין פעולות המניעה השונות. לדוגמה, השפעתו של חוק לשמירת מרחק תלויה בידיעה, אכיפה, הניעה וגורמים פסיכולוגיים הקובעים את הזיכרון, את תשומת-הלב ואת יכולת השליטה בכל רגע נתון. השפעתה של הפחתת מסי

קניה על מזגני רכב תלויה בגורמים כלכליים, תקינות המזגן, טמפרטורה בעת הנסיעה וקשר בין חום לנהיגה. השפעתם של איסור נהיגה תחת השפעת אלכוהול או של חובת חגירת חגורת בטיחות תלויה בידיעה, אכיפה והניעה. השפעתו של שיפור פני הכביש תלויה בתחזוקה, גורמי אקלים וכושרו של הרכב לאחיות כביש ושיכוך מהמורות. השפעתה של התקנת רמזורים תלויה בתקינותם, באמינות מערכת אספקת החשמל ובציות לרמזורים. השפעתה של התקנת כריות אוויר מתנפחות תלויה בהתבלות המתקן. השפעתה של ישיבה במושב האחורי תלויה במיקום הפגיעה ברכב.

כל השפעה על גורם יחיד עלולה להתמסס בשל הגורמים המתווכים או המקבילים. אף אם אלה פועלים כצפוי בדרך כלל, הרי ככל שמרבים בנסיעה, סיביר שידמון אי-פעם צירוף כשלים שיבטל את השפעת המניעה באותו רגע. ייתכן גם שבמשך הזמן תיווצר מציאות שתשנה באופן קבוע אחד מגורמים אלה. לכן צפוי שמניעה תהיה יעילה יותר ככל שיש גורמים מעטים יותר העלולים לקוּוה.

יעילות המניעה תלויה כמובן גם בכלליותה. לדוגמה, חוק לשמירת מרחק מפחית תאונות התנגשות אך לא תאונות החלקה. חיזוק תא הרכב מפחית פגיעה במגוון גדול יותר של תאונות.

זאת ועוד, לקרבן-בכוח המודע לשיקולי בטיחות חשוב באיזו מידה הפעלת המניעה נתונה לשליטתו. לדוגמה, הוא יכול להחליט שלא לנהוג תחת השפעת אלכוהול, להתיישב במושב האחורי אם זה ניתן, או לחגור חגורת בטיחות. אין הוא יכול לשלוט על רמת התחזוקה של פני הכביש או הרמזורים, ובוודאי שלא על רמת הציות של נהגים אחרים לחוקי התנועה. על כן, הוא ירצה להותיר בידו כל אמצעי המאפשר שליטה על גורלו, כגון קיום חגורת בטיחות תקינה ברכבו, ללא תלות ביעילותם של האמצעים האחרים.

לבסוף, רצון אינו ערובה ליכולת. גם נהג המודע לשיקולי בטיחות עלול להיפגע בשל חוסר תשומת-לב או כשל בביצוע פעולה מסוימת. אמצעים הפועלים באופן אוטומטי ללא תלות בתפקודו של הנהג או של גורמים אנושיים אחרים עשויים להיות תכליתיים יותר. דוגמה לאמצעי כזה הוא התקנת כריות אוויר מתנפחות.

נראה שבין האמצעים למניעת פגיעות קיימים אמצעים ישירים וכלליים יותר מאשר בין האמצעים למניעת תאונות. הדעת נותנת שכך הדבר, מפני שמספר התרחישים המובילים לתאונה כלשהי רב ממספר התרחישים המובילים לפגיעה בתאונה נתונה. מכל מקום, ראוי לבדוק כל מניעה מוצעת מבחינת ישירותה, כלליותה, מידת האוטומטיות שלה ויכולת השליטה שהיא מאפשרת.

תבוסה כאסון: לא קשה להבחין שפעולה להפחתת סבירות המלחמה מקבילה למניעת תאונות,⁵ בעוד שפעולה למניעת תבוסה במלחמה מקבילה למניעת פגיעה בעת תאונה. עיון מדוקדק מעלה שפעולות למניעת תבוסה הן בדרך כלל ישירות וכלליות יותר, חלקן נתונות יותר לשליטה עצמית וחלקן אוטומטיות. נמחיש זאת.

נניח שבאורח פלא ניתן היה לחשב היום, שהסדרי השלום מפחיתים בשיעור מסוים את סבירות פריצת המלחמה בכל פרק זמן נתון, והנסיגה הנדרשת תמורתם מגדילה את סבירות התבוסה במלחמה בדיוק באותו שיעור. אם יש ודאות שזה המצב וכך יישאר, לא היו החסדרים

מגבירים את הסיכון.⁶

אלא שהזמן מחריף את ההבדל בין סוגי הגורמים. השלום אמור להחזיק מעמד לדורות, אך דווקא משום כך הוא פגיע. גם שלום הנראה איתן בתחילה עלול לקרוס בזמן מן הזמנים, בשל תנאים שאין אנו מסוגלים לחזותם היום. אם וכאשר יקרוס השלום, ייקבע גורל המלחמה על-ידי אמצעי ההגנה שבידינו. הבולטים ביניהם הם עומק אסטרטגי ויתרון טופוגרפי, אם כי באופן עקרוני ייתכנו תחליפים. זאת ועוד, עומק ויתרון טופוגרפי הם עובדות בלתי משתנות וששפעתן ישירה וכללית למדי, ובמידה מסוימת אף אוטומטית.⁷ אפשר שחשיבותן האסטרטגית תפחת במשך הזמן, אך קשה להאמין שבאופן מכריע. ייתכן שיעילותם של אמצעי הגנה אחרים תלויה יותר בזמן, אך הם מעניקים לנו לפחות אפשרות שליטה. לעומת זאת, אין ספק שהסיבות לפריצת מלחמה הן שונות ומגוונות ותלויות בגורמים רבים שאינם בשליטתנו. לכך מתווספים מאפיינים המיוחדים לסכסוך היהודי-ערבי. כל פעולה על הגורמים המשפיעים על פריצת מלחמה בינינו לערבים היא בהכרח מתנתית וחלקית, שכן המניע הראשוני, דהיינו: שאיפתם של הפלשתינאים להחזיר לעצמם את מה שהם רואים כמולדת או לשוב אליה, אינו ניתן לסיפוק. הערבים יודעים כי די בניצחון אחד, ומבינים היטב שגם אם הוא בלתי-סיבירי ככל שיהיה בכל מלחמה נתונה, אין הוא בלתי-אפשרי בטווח הארוך. לכן, די בסטייה לא גדולה מתנאי שיווי-המשקל שיווצרו בעת השלום כדי לתת תנופה לתסוגה קיצונית.

ובכן, אי-הוודאות לגבי עמידותו של הסדר השלום גדולה לאין שיעור מאשר אי-הוודאות לגבי משקלם של אמצעי ההגנה, קל וחומר משקלם של השטחים השנויים במחלוקת, בקביעת גורלה של מלחמה. אפילו ידענו בבירור שלמהלך זה יש יתרון ברור בטווח הקרוב, אין כל אפשרות להכליל לגבי הטווח הבינוני והארוך.

סיבוכים נוספים

לאמיתו של דבר, התמונה מורכבת אף יותר:

א. הניתוח עד כה הניח שהבררה היא בין שתי חלופות: העדר שלום – שבו סבירות המלחמה גבוהה יחסית וסבירות התבוסה בה נמוכה יחסית, לעומת הסדר שלום – שבו סבירות המלחמה נמוכה יחסית וסבירות התבוסה בה גבוהה יחסית. אלא שאם ההסדר יופר, החלופה השנייה תתמיד מן הסתם רק עד להפרת ההסדר. אם המלחמה שתפרוץ עם הפרתו תסתיים ללא הכרעה, תתממש חלופה שלישית, נחותה משתי האחרות, שבה סבירות המלחמה גבוהה וסבירות התבוסה גבוהה אף היא. מכאן שהחלופה השנייה כוללת בתוכה סיכוי מסוים להתחלפות בחלופה הנחותה ביותר.

ב. בהערה 6 הנחנו, כקירוב ראשון, אי-תלות בין הסתברות פריצת המלחמה להסתברות התבוסה בה. אלא שבמציאות קיימת תלות כזאת. בהנחה שעבור הערבים ניצחון במלחמה ימשיך להיות עדיף על שלום, אזי ככל שהסבירות של ניצחונם תגדל, כך יגדל הפיתוי לפתוח במלחמה. במילים אחרות, סבירות מלחמה היוזמה על-ידי הערבים גדולה יותר ככל שסבירות התבוסה גדולה יותר. לכן,

כנגד התוצא של ההסדר על ההניעה של הערבים פועל תוצא הפוך, של הפחתת ההרתעה.

ג. ההנחה עד כה היתה שהסתברויות אינן משתנות בעקבות מלחמה ללא תבוסה. הנחה זו סבירה כאשר המלחמה מסתיימת ללא הכרעה. ובאשר למלחמת ניצחון, הדבר נתון במידה רבה בשליטתנו. עקרון הרתעה שרבים הציעו לאמצו טוען שעלינו לשאוף ליצירת "כלל משחק", שלפיו כל ניצחון שלנו יגרום לאויב נזק ביטחוני בלתי-הפיך, ובכך יפחית את הסתברות פריצת המלחמה, ובד בבד יפחית את הסתברות התבוסה במלחמה. באופן זה מלחמה המסתיימת בניצחון מפצה על הסיכון בה בהפחתת הסיכון לעתיד לבוא. כלל זה אינו עולה בקנה אחד עם נסיגה מסיבית.

בשל כל הסיבות לעיל, ובשל סיבות אחרות הקשורות במצב המדיני, כוחו של ההסדר להפחית את סבירות המלחמה שנוי במחלוקת הרבה יותר מהשפעתם של אמצעי הגנה שונים על יכולת עמידתנו במלחמה. הרוב מכיר בקיומם של סיכונים ביטחוניים בנסיגה מסיבית, ויעילותם של הסדרי ביטחון ניתנת לפחות להערכה גסה. לעומת זאת, ההערכות לגבי השפעתו של הסדר על סיכויי המלחמה מתפרסות על טווח רחב ביותר, למן המאמינים כי הוא יקנה לנו שלום יציב עד אלה המזהירים כי הערבים לא יעמדו בפני הפיתוי לנגוס בשטחה של ישראל אם תתייצב מחדש בגבולות 1949. כל אחד מאתנו דבק בהערכתו, אך יש לזכור שהערכות אלה מתבססות על תזות ולא על עובדות שמשמעותן מוסכמת. הערכה כזו אינה תחזית במובן המקובל במדע או ברפואה, וגם אם היא מובנת מאליה ככל שתהיה בעיני המאמין בה, היא עשויה להתבדות ממש כשם שהיא עשויה להתגשם. על-כן, מקבל החלטות רציונלי חייב לנתק את עצמו מן ההערכות הקוטביות ולהודות שאין לו כל אפשרות לאמוד סבירויות באובייקטיביות. השפעתו של ההסדר על סבירות המלחמה אינה ידועה אפוא, אך השפעתו על סבירות ההישרדות במלחמה, שלא לדבר על מחירה, ידועה כשלילית.

בניסוח הפורמלי המופיע בהערה 6, ההסדר מוביל להגדלת p (הסתברות התבוסה במלחמה), ומשפיע באופן בלתי ידוע על g (הסתברות פריצת המלחמה). מכאן, q -ש- g (הסתברות להישרדות במשך התקופה) צפויה לקטון. אילו היה מדובר במהלך כלכלי, רפואי או צבאי, ללא המשמעות האמוציונליות הנלוות לשלום, די היה בכך כדי לפסלו.

דיון

ראה שמאחורי התמורה בתפיסה הביטחונית עומדת ההכרה הגוברת כי לא לעולם חוסן, וכי אם לא תיפסקנה המלחמות, סופנו שנובס. המסקנה הרווחת מעובדה מדאיגה זו היא, שיש לחתור לשלום יציב אף במחיר של ויתור על נכסים אסטרטגיים, ומיעוט המלחמות יפצה על הסבירות המוגברת לתבוסה.

הכשל הוא בהנחות הנלוות למסקנה. מיעוט מלחמות יחסית לחלופה יושג רק אם ההשפעה של ההסדר על סבירות המלחמה תהיה רבה. במושגי הערה 6, ההנחה היא שניתן להשיג שיעור הפחתה ב- g שהוא גדול לפחות כשיעור

⁶ כאשר ההסתברות לפריצת מלחמה בשנה היא g וההסתברות לתבוסה בה היא p , ההסתברות להישרד במשך n שנים היא: $q = (1-gp)^n$. אפשר לראות שהפחתת g בשיעור מסוים (למשל, פי 2) שקולה להגדלת p באותו שיעור.

⁷ לדוגמה, עצם קיומו של עומק אפשר לספוג את תוצאות המחדלים והכשלים במלחמת יום כיפור.

הגידול ב-p. אולם כאמור לעיל, זוהי הנחה בלתי בדוקה וספק אם היא סבירה. התשובה לעובדה המדאיגה היא אולי במה שכבר ידעו כנראה הרומאים: הרוצה בשלום ייכון למלחמה; לשון אחר: כל שינוי במאזן הכוחות לטובתנו פועל בכיוון הרצוי על p, ובשל תוצא ההרתעה מפחית את g, ולכן מגדיל את q.

ניתן לטעון, שניתוחים היפים לגבי מניעת תאונות אינם תופסים במישור המדיני, שכן תהליכים מדיניים אינם אקראיים אלא תוצר של סיבות הניתנות לזיהוי. התשובה לכך היא, כי מושג האקראיות שבו משתמשים מדענים אינו נדרף כלל וכלל להעדר סיבתיות, אלא משקף את אי-הוודאות שלנו לגבי התהליך. אי-הוודאות לגבי העתיד במישור המדיני גדולה דייה כדי להצדיק ניתוח במונחים הסתברותיים.

טענה טכנית אפשרית היא, שהניתוח המתאים לבעיית היחסים בינינו לערבים הוא דווקא במסגרת תורת המשחקים. אלא שנראה כי הקשיים ביישום תורת המשחקים גדולים עוד יותר מאשר הבעיות ביישום המודלים הנורמטיביים של תורת ההחלטות, שעליהם הצבעתי לעיל. ראשית, תורת המשחקים מניחה ידע לגבי ההעדפות של היריב. אולם הפרספקטיבה שלנו על ההניעה של הערבים מוגבלת ביותר, קל וחומר לגבי הניעות עתידיות, ועל כן נותרת בעינה אי-וודאות גדולה לגבי מהלכיהם. שנית, תורת המשחקים מניחה, שהמהלכים נשקלים על-פי התועלת וצפיית מהלכי היריב. אין ספק שיש לשיקולים כאלה תפקיד גם במדיניות, אך כלל לא ברור מה חלקם בקביעת מהלך המאורעות. מלחמות פורצות בשל צירופי גורמים, מניעים ואירועים מקריים בעלי תוצא טראומטי (כגון, הירייה בירש-העצר האוסטרי בסרייבו, ב-1914). על כן, מנקודת ראותנו ההתפתחויות המדיניות האפשריות בעתיד משולות למצבי טבע יותר מאשר למהלכי יריב במשחק שנתוניו ידועים.

טענה רווחת אחרת היא, כי המפתח לשלום הוא הפיכת המצב בוירה ממה שנקרא בתורת המשחקים בשם "משחק תחרותי" למשחק שיתופי-בחלקו. תיאורטית, במקרה כזה עשוי להיווצר מצב שבו לשני הצדדים כדאי לשתף פעולה, אלא שהיישום של רעיון זה לוקה בכמה מובנים. ראשית, לא ברור איך לחולל תמורה כזאת ללא פשרה שאפילו רוב השמאל אינו מוכן לה. שנית, גם אז תיוותר אי-הוודאות לגבי ההניעה העתידית של הערבים. ושלישית, ה"משחק" המדיני אינו סטטי. גם אם ברוב הזמן ייראה לערבים שכדאי לבחור במהלך שיתופי, עלולים להתפתח מצבים מדיניים-צבאיים שבהם יחזרו הערבים ויתפתו למהלך תחרותי.

יהיה ודאי גם מי שיטען, כי לשלום דינמיקה משלו המסוגלת לגבור על משקעי העבר. במילים אחרות, סבירות המלחמה תפחת יותר ויותר עם התייצבות השלום. לטעון זה חולשה בולטת: תהליך זה סביר, כאשר השלום מספק את ההניעות של המעורבים. אולם זה בדיוק מה שאינו ברור כלל לגבי השלום בינינו לבין שכנינו. אם לא תתחלפנה ההניעות הנוכחיות, אין סיבה שהסבירות תפחת.

טענה אפשרית אחרת היא שסבירות התבוסה היא ממילא זעירה: הרי "צה"ל הוא הצבא הטוב בעולם". טענה

זו כמובן אינה עולה בקנה אחד עם הנימוק הראשי לתמורה בתפיסה הביטחונית. וחשוב יותר, שמאחר שאיננו יודעים את מועד המלחמה, אם תפרוץ, קשה להבין על מה ניתן לבסס ביטחון זה. אבל אפילו היה ביטחון זה מוצדק, השיקולים המוצגים כאן מתייחסים לעלייה בסבירות כפועל-יוצא של נסיגה מסיבית. השוואת כדאיותם של מהלכים מתבססת על יחס ההסתברויות, וזה אינו תלוי בגודלן המוחלט: התוצא של עלייה מסבירות של 0.01 לסבירות של 0.02 שווה לתוצא של עלייה מסבירות של 0.10 לסבירות של 0.20. התעלמות מהסתברויות נמוכות היא הרגל אנשי שראוי למקבל החלטות רציונלי להיפטר ממנו. ניתן לומר, שיתרונותיו של השלום מפצים על העלייה בסיכון. הדילמה קשה להמשה (קונספטואליזציה), אלא אם כן היא מומחשת בעזרת הקבלה להכרעות אישיות. אם נתבונן בהכרעות אישיות מודעות במצבי סיכון קיצוני, ניווכח שרוב האנשים נרתעים מסיכון, אף למען רווח ניכר. די להזכיר את דילמת הרולטה הרוסית שהוזכרה לעיל. כאמור, תבוסה למדינת ישראל משולה למוות עבור אדם יחיד. האם יש הצדקה לטול במישור המדיני סיכונים שאיש לא היה ממליץ עליהם במישור האישי? נראה שמנהיגים נבונים נוטלים סיכונים קיצוניים רק כשאין מה להפסיד.

ולבסוף, עשויה לעלות טענה שבנימוקים כאלה אפשר לדחות כל הסדר שלום בכל סכסוך. התשובה היא שלא כל הסדר שלום מגדיל באופן ניכר את סבירותם של אסונות ביטחוניים. מצבנו הגיאופוליטי והאסטרטגי מיוחד במינו. אין דומה ערכם של הגולן והבקעה (ויש אומרים, גב ההר) להגנתנו, לערכן של אלזס-לורן, לדוגמה, להגנתה של צרפת. ואשר לסבירות קריסת השלום, אין הרבה תקדימים לחומרה כזאת של סכסוך: שני עמים הטוענים לזכותם על אותה ארץ, ולא לאסימטריה כזו בנתוני הבסיס: מאחורי אחד העמים עומדת עצמה מצרפית של מאות מיליוני בני-אדם על כל המשאבים שברשותם. עד עתה הערבים לא השכילו לממש את עצמתם. לא אחראי יהיה להניח, שהם לא יתפתו לנסות שוב.

סיכום

מדלים נורמטיביים לא יצלחו לניתוח הבעיה. מהתבוננות בהתנהגות במצבי סיכון ניתן להסיק, כי יש להשוות את המהלכים על-פי סבירויות הישרדות. הסבירות שנשרוד בעתיד מושפעת מסבירות פריצת מלחמה והסבירות שתוצאתה תהיה תבוסה. בהקשר זה, לגורמים האמורים למנוע מלחמות יש חיסרון יחסית לגורמים האמורים להפחית את מחירן. הסדרי ביטחון שייכים לסוג השני, ומובן שלא כולם יעילים באותה מידה. לכן, אם נבחר בהסדר שיפחית את סבירות ההישרדות במלחמה, השלום לא יהיה תכליתי מאוד בהצלתנו. אם אין הסדר השקול להחזקת שטח חיוני, וכך אומר השכל הישר, כדאי להחזיק בשטח (לפחות במובן הצר, של היערכות צה"ל בתוך השטח). אם קיים הסדר כזה, יש להתעקש עליו ולא להתפשר על פחות. מי שמתעקש בדעתו שאין לו בררה אולי ישיג בסופו של דבר את שלו ■